

İslami İlimler Dergisi

The Journal of Islamic Sciences

مجلة العلوم الإسلامية

İBNÜ'L-MU'TEZ VE AV ŞİİRLERİ

IBN AL-MU'TEZ AND HUNTING POEMS

Bu çalışma, 2023 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Faruk ÇİFTÇİ danışmanlığında hazırlanan *İbnü'l-Mu'tez ve Şiiri* başlıklı doktora tezinden hareketle hazırlanmıştır

İbrahim AYDIN

Dr. Öğr. Gör.; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri / Arap Dili ve Belagati; ORCID ID: 0000-0002-1006-2067; e-mail: ibrahimaydin@osmaniye.edu.tr

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Dili / Article Language: Türkçe / Turkish

Geliş Tarihi / Received: 5 Temmuz 2023 / 5 July 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 1 Kasım 2023 / 1 November 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Güz 2023 / Autumn 2023

Cilt / Volume: 18, **Sayı / Issue:** 2

Plagiarism / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

<https://dergipark.org.tr/pub/islamiilimler>

Öz

Abbâsî şairlerinden olan İbnü'l-Mu'tez, küçük yaştan itibaren şiire büyük ilgi duymuş ve birçok konuda şiirler ortaya koymuştur. Şiirlerde geleneğin sürdürülmesi gerektiğini söylese de kendisi daha çok yenilikçi bir metot takip etmiş, şekil ve içerik açısından zamanın şartlarını yansıtan şiirler inşat etmiştir. Nitekim bu özelliğinden dolayı "yenilikçi şair" olarak nitelendirilmiştir. Klasik Arap şiirinin bütün konularında başarılı görülen İbnü'l-Mu'tez, bazılarında daha çok öne çıkmış ve daha yetenekli kabul edilmiştir. Bunlardan biri de av şiirleridir. Arap şiirinin temel konularından biri olan av şiirleri, Abbâsî Dönemi'ne kadar şiirlerde müstakil olarak incelenmemiş, farklı türdeki kaside ve şiirlerin içerisinde kendisine yer bulabilmiştir. Abbâsî Dönemi'nde ise şiirlerde önemli bir yer teşkil etmiş, bağımsız bir şekilde şiirlere konu edilmiştir. Av şiirlerinin bu dönemde bağımsızlaşp Arap şiirinin müstakil konularından biri haline gelmesinde dönemin bazı şairlerinin büyük katkısı olmuştur. Şairler, bununla da kalmamış av şiirlerinin şekil ve içerik bakımından gelişmesine büyük katkı sağlamışlardır. Bunlardan biri de İbnü'l-Mu'tez'dir. Bu çalışmada İbnü'l-Mu'tez'in şairliği ve av şiirindeki konumuna değinilecek, şiirlerinin şekil ve içerik yönünden incelemesi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Klasik Arap Edebiyatı, İbnü'l-Mu'tez, Belagat, Av Şiirleri.

Abstract

Ibn al-Mu'taz, one of the Abbasid poets, had a great interest in poetry from a young age and wrote poems on many subjects. Although he said that tradition should be maintained in poems, he followed an innovative method and built poems that reflect the conditions of the time in terms of form and content. As a matter of fact, because of this feature, he was described as an "innovative poet". Ibn al-Mu'tez, who was seen as successful in all subjects of classical Arabic poetry, came to the fore in some of them and was considered more talented. One of them is hunting poems. Hunting poems, one of the main subjects of Arabic poetry, were not studied with independently in poems until the Abbasid Period, and could find a place in different types of odes and poems. In the Abbasid period, it had an important place in poems and was the subject of poems independently. Some poets of the period made a great contribution to the independence of hunting poems in this period and to become one of the independent subjects of Arabic poetry. Not only that, the poets have contributed greatly to the development of hunting poems in terms of form and content. One of them is Ibn al-Mu'taz. In this study, Ibn al-Mu'taz's poesy and his position in hunting poetry will be mentioned and his poems will be examined in terms of form and content.

Keywords: Arabic Language, Classical Arabic Literature, Ibn al-Mu'taz, Rhetoric, Hunting Poems.

Giriş

İbnü'l-Mu'tez (ö. 296/908), 3./9. yüzyılın önde gelen edip ve şairlerinden biridir.¹ İlk eğitim hayatı doğup büyüdüğü sarayda başlamış, edebiyat başta olmak üzere birçok farklı alanda dönemin önde gelen şair ve ediplerinden ders almıştır. Küçük yaşta yazmış olduğu şiiri dönemin usta isimleri tarafından büyük beğeni toplayan İbnü'l-Mu'tez, yetkinliği nedeniyle şiire ve edebiyata yönlendirilmiş, özel kütüphaneler oluşturularak ve hocalar tayin edilerek bu alanda yetişmesine olanak sağlanmıştır. O, sadece bunlarla da yetinmemiş, hem karşılıklı şiirlerin okunduğu ve edebî tartışmaların yapıldığı edebiyat meclislerine katılarak edip ve şairlerinden yararlanmış hem de bu tür meclislerin kurulmasına öncülük etmiştir. İbnü'l-Mu'tez, kısa sürede bu alanda rüştünü ispat ederek kendisinden söz ettirmeyi başarmıştır.

İbnü'l-Mu'tez'in yaşadığı dönemde şiirde ve edebiyatta birtakım yenilikler görülmüş, özellikle dönemin şartlarına uygun yeni anlamların şiirlere yansıtılmasını savunan yenilikçi şairler ortaya çıkmıştır. İbnü'l-Mu'tez, şiirin şekil, üslup ve içeriği ile ilgili gelişen bu yenilikleri savunarak şiirde yenilikçiliği savunan muhdes şairlerin öncülerinden biri olmuştur.² Her ne kadar yenilikçi metodu savunsa da gelenekle olan bağın tam olarak koparılmaması gerektiğini savunmuş ve bu bağlılığını şiirlerinde de göstermiştir.³ Bununla birlikte o, şiirlerinde belagat sanatlarını en çok kullanan bir şair olarak tarihe geçmiştir.⁴ Teşbih ve tasvirdeki yenilikleri onu diğer şairlerden hep ayrıcalıklı tutmuştur. Bu nedenle *tasvir şairi*, *teşbih şairi* ve *bedî' şairi* gibi vasıflarla ni-

- 1 İbnü'l-Mu'tez, sadece edebî yönü değil siyâsî yönü de olan biridir. Muktedir-Billâh'ın hilafetten azledilmesi sonucu hicrî 296 (m. 908) yılında halife tayin edilmiş, fakat bir gün halife olarak kalabilmiştir. Halife ilan edildikten bir gün sonra devrik halife Muktedir-Billâh'ın adamları tarafından hilafetten azledilmiş ve hunharca öldürülmüştür. Halifeliği kısa sürdüğünden siyâsî yönü pek fazla bilinmese de şairliği ve edebî kişiliği ile meşhur olmuştur. Bu konuda geniş bilgi için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehbî, *el-İber fî haberi men gaber*, thk. Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zaglûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1985), 1/430; Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdolvâhit eş-Şeybânî el-Cezerî İzzeddîn İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Muhammed Yûsuf ed-Dekkâk (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987), 6/441; Ebü'l-Mehâsin Cemâleddîn Yusuf b. Tağrîberdî, *Mevridü'l-letâfe fî men veliye's-saltanate ve'l-hilâfe*, thk. Nebîl Muhammed Abdulaziz Ahmed (Kâhire: Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1997), 1/181; Zehebî, *el-İber*, 1/431.
- 2 Ebû İshâk İbrâhim b. Ali b. Temîm el-Ensârî el-Husrî, *Zehru'l-âdâb ve semerü'l-elbâb* (Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.), 1/175.
- 3 Ebû Ali el-Hasen b. Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde fî mehâsini's-şî'ri ve âdâbih ve nakdih*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (b.y.: Dâru'l-Cîl, 1981), 1/100; Ebü'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn el-İsfahânî, *Kitâbü'l-Eğânî*, thk. İhsân Abbâs vd. (Beyrut: Dâru Sâdır, 2008), 10/217.
- 4 Ebû Abdillâh Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmed el-Kütübî, *Fevâtü'l-vefeyât*, thk. İhsân Abbâs, (Beyrut: Dâru Sâdır, 1973-1974), 2/239.

telenmiştir.⁵ İbnü'l-Mu'tez, şiirlerinde diğer şairlerden etkilenmekle birlikte kendisine özgü yeni lafız ve anlamlar kullanmayı da ihmal etmemiştir.⁶

Arap şiirinin bütün konularında başarılı görülen İbnü'l-Mu'tez, tasvir, av, şarap ve gazel konularında daha başarılı kabul edilmiş, bu konularda yetenekli ve yenilikçi olduğu ifade edilmiştir. Şairin yaşadığı dönemde, toplumun refah düzeyinin artmasıyla birlikte avcılık da büyük bir önem kazanmıştır. Yaşadıkları toplumda ve çevrelerinde meydana gelen yeniliklere duyarsız kalmayan ve bunlara şiirlerinde dikkat çeken şairler, av konusunda da geri durmamışlar hem avcılığa ilgi göstermişler hem de avcılık ile ilgili izlenimlerini şiirlerinde dile getirmişlerdir. İbnü'l-Mu'tez de diğer şairler gibi av konusuna büyük ilgi göstermiş ve bu konuda çok sayıda şiir ortaya koymuştur. İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri Arap edebiyatçıları ve tenkitçileri tarafından nitelikli kabul edilmiştir. Şair, bu tür şiirlerinde önceki dönemlerde işlenen konular yerine daha yeni, insanların bildiği ve aşına olduğu konulara yer vermiş, av ile ilgili olayları daha net ve ayrıntılı bir şekilde işlemiştir. Bu durum şiirlerini nitelikli yapan hususların başında gelmektedir. Nitelik unsurlarından biri ise şiirlerinin nitelikli teşbih ve tasvir sanatlarını içermesidir. Çok sayıda kullandığı bu sanatlar hem şiirlerine bir kalite katmış hem de şairi bu alanda başarılı kılmıştır. Doğallığı ve şiire kazandırmış olduğu yenilikçi kimliği ile Arap edebiyatında önemli bir yer edinen İbnü'l-Mu'tez ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır.⁷ Fakat çalışmada ele aldığımız av şiirleri konusunda yeterli ve açıklayıcı müstakil bir çalışma bugüne kadar ortaya konmamıştır. İbnü'l-Mu'tez'in av şiirinde başarılı görülmesi bizi böyle bir konuyu araştırmaya sevk etmiştir. Bu çalışmada ilk olarak av şiirlerinin tarihî seyri ve İbnü'l-Mu'tez'in av şiirindeki konumuna kısaca işaret edilecek daha sonra da söz konusu şiirlerin şekil ve üslup özelliklerine değinilecektir. Son

5 Ebü'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu Sıbt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân fi tevârîhi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berekât vd. (Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2103), 16/347; Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ': irşâdü'l-erib ilâ ma'rifeti'l-edîb*, thk: İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî 1993), 4/1520; Şevkî Dayf, *el-Fenn ve mezâhibühû fi'ş-ri'l-Arabî* (Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.), 265; Tâhâ Hüseyin, *Min hadîsi'ş-ş-ri' ve'n-nesr* (Kâhire: Hindâvî, 2012), 154.

6 Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî, *Eş'âru evlâdi'l-hulefâ' ve ahbâruhum*, nşr. J. Heyworth Dunne (b.y.: Matbatü's-Sâvî, 1936), 113-114.

7 Öne çıkan bazı çalışmalar için bk. Muhammed Rıza Muruvve, *'Abdullah bin el-Mu'tez: Halîfetü Yevmin ve Leyle* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye, 1990); Abdülazîz Seyyidülehl, *Abdullâh bin el-Mu'tez edebühû ve 'ilmühû* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1951); Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *İbnü'l-Mu'tez ve türâsihû fi'l-edeb ve'n-nakd ve'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-Cil 1991); Na'im Kessâb, *İbnü'l-Mu'tez: Şi'ruhû fi Dav' 'Asrihî ve Hayâtuhû ve 'Ârâuhû'n-Nakdiyye* (Beyrut: Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, 1995); Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, *Şi'ru İbnü'l-Mu'tez* (Bağdât: Dâru'l-Hurriyye, 1978); Hazem Kajouj, *İbnü'l-Mu'tez'in Hayatı ve Arap Edebiyatındaki Yeri* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021); Leyla Sâmîr Muhammed Nûr Bâbencî, *el-Vasf fi ş-ri 'Abdillâh bin el-Mu'tez el-'Abbâsî* (Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Lisansüstü Çalışmalar Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1989).

olarak da şiirlerde işlenen konular ortaya çıkartılmaya çalışılacak, av şiirlerinde büyük bir ustalıkla icra ettiği tasvir ve teşbihlerine dikkat çekilecektir.

1. Av Şiirleri ve İbnü'l-Mu'tez'in Av Şiirindeki Konumu

Av şiirleri, Abbâsî dönemine ait şiirlerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Avın, av sahnelerinin, av köpeklerinin ve av hayvanlarının konu edildiği bu şiirler, Arap edebiyatında *tardiyât* ismi ile bilinmektedir.⁸ Bu tür şiirlerin, ilk dönem Cahiliye şiirlerinde her ne kadar müstakil bir konu olarak ele alınmasa da kasidenin asıl konuları arasına serpiştirildiği görülmektedir. İslâmî dönemde ise insanlar eğlence işlerini bırakıp çalışma ve farklı aktivitelere yönelince av şiirlerine olan eğilim azalmış, birkaç şairin dışında bu tür şiirlere rağbet eden olmamıştır. Yalnız bu dönemde az da olsa av ile ilgili bazı müstakil şiir ve kasidelerin olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Örneğin kaynaklarda İslâmî dönem şairlerinden Şemerdel b. Şerîk'in⁹ av ile ilgili bir urcûzesinin olduğu nakledilmektedir.¹⁰ Av şiirleri, İslâmî dönemde müstakil olarak ele alınıp alınmama konusunda az da olsa bir gelişme kat etmiş gibi görünse de bu, onun için tam bir bağımsızlık olarak görülemez. Bu nedenle av ile ilgili yazılan müstakil şiirlerin nicelik yönünden ciddi bir artış sağlayamadığı gibi nitelik yönünden de sonraki dönem av şiirlerinin ulaştığı dereceye erişemediği ifade edilebilir.

Av şiirlerinin, Abbâsîler dönemine kadar genel olarak bu şekilde –kasideler arasında veya az da olsa müstakil şiir ve kaside halinde- devam ettiği söylenebilir. Yalnız Abbâsîlerin ilk dönemi ile birlikte tıpkı Arap şiirlerinin diğer konularının zaman içerisinde bağımsızlaşıp tek olarak ele alınması gibi av şiirlerinin de müstakil şekilde işlendiği gözlemlenmektedir. Bu dönemde av şiirlerinin bağımsızlaşıp Arap şiirinin müstakil konularından biri haline gelmesinde en büyük desteği ise Ebû Nüvâs vermiş, av köpeklerini, av sahnelerini, av aletlerini ve av yolculuklarını konu edindiği birçok urcûze nazmetmiştir. Ebû Nüvâs, adeta av şiirlerine yeni bir kimlik ve üslup kazandırmış, dolayısıyla *av şiirleri onunla yeniden doğmuştur*¹¹ nitelemesini tam

8 Nevzat H. Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbâsîler)* (Erzurum: Fenomen Yay., 2010), 253.

9 Asıl adı Şemerdel b. Şerîk (veya Şureyk) b. Abdulmelik olup İbnü'l-Harîda ismiyle bilinmektedir. Av ile ilgili urcûzelerinin yanı sıra mersiye şiirleri ve hicivle ilgili beyitleri bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bk. Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim b. Kuteybe, *eş-Şi'ru ve's-şu'arâ'* (Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1423/2002), 2/693; Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr el-Âmidî, *el-Mu'telif ve'l-muhtelif fi esmâ'i's-şu'arâ' ve küinâhum ve elkâbuhum ve ensâbuhum ve ba'du şî'rihim*, thk. Fritz Krenkow (Beyrut: Daru'l-Cil, 1991), 178; Fuat Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-'Arabî*, trc. Mahmut Fehmi Mecâzî (b.y.: y.y., 1411/1991), 2 (3) / 103-104.

10 Muhammed Abdulmun'im Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabiyye fi'l-'asri'l-'Abbâsiyyi'l-evvel*, (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1992), 2. Baskı, 193.

11 Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabiyye*, 193. Mücahit Tanrıbuyurdu, *Ebû Nüvas ve Av Şiirleri* (Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 99.

anlamıyla hak etmiştir. Bu konuda Ebû Nüvâs'tan sonra öne çıkan isim ise İbnü'l-Mu'tez olmuştur. İlgili kaynaklarda onun av şiirleri konusunda Ebû Nüvâs'ın şöhretine ulaştığı ifade edilmiştir.¹² Ebû Nüvâs ve İbnü'l-Mu'tez'den sonra av şiirlerinde öne çıkan şairler arasında Ebû Firâs el-Hamdânî¹³, el-Mütenebbî gibi meşhur şairler de yer almaktadır.¹⁴ Şiirlerinde Ebû Nüvâs'ın etkisi görünen en-Nâşî¹⁵ de bu konuda önde gelen isimler arasındadır. Onun av hayvanları ve av aletleri ile ilgili çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Ebû Ali el-Hatemî,¹⁶ Mütenebbî ile girdiği tartışmada İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerini lafzı tatlı-anlamı ince ve parlak şeklinde nitelmiştir.¹⁷ Modern dönem Arap edebiyatçılarından 'Abdu'l-Mun'im Hafâcî'ye (ö. 1915/2006) göre de İbnü'l-Mu'tez, av şiirlerinde yetenekli ve yenilikçi bir şair olup bu tür şiirlerin öncülerinden olan İmruülkays ile Ebû Nüvâs'dan etkilenmiştir.¹⁸ Bütün bunlar İbnü'l-Mu'tez'in av ile ilgili şiirlerinin lafız ve anlam yönünden nitelikli olduğunu gösterdiği gibi av şiirlerinde önde isimlerden biri olan Ebû Nüvâs'ın seviyesine çıktığının ve onun sahip olduğu konumu hak ettiğinin bir kanıtıdır. Söz konusu bu iki şairin av şiirlerindeki benzerliklere ve etkileşimlere aşağıda işaret dillecektir.

- 12 İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-'Umde*, 2/296; Mustafa Sâdık b. Abdirezzâk bin Sa'îd b. Ahmet b. Abdilkâdir er-Râfi'î, *Târîhu âdâbi'l-'Arab* (Beyrut-Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2008), 2/432.
- 13 Dördüncü asrın şairlerinden olup asıl adı el-Hâris b. Saîd b. Hamdân et-Tağlibî'dir. Ebû Firâs künyesi ile meşhur olmuştur. Hamdânîlerin ilk emiri Seyfûddevlle ile birlikte birçok savaşa katılmıştır. Bizanslılara esir düşen Ebû Firâs, esareti sırasında yazmış olduğu "Rûmiyyât"ı ile meşhur olmuştur. H. 357 yılında vefat etmiştir. Bu bilgiler için bk. Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A'lâm kâmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-'Arab ve'l-müsta'rabîn ve'l-müsteşrikîn* (Beyrut: Dâru'l-'İlm li'l-Melâyîn, 2002), 2/155.
- 14 Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir*, 256.
- 15 İsmi Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed b. Abdullâh el-Enbârî olup İbn Şirşîr (veya Şerşer) lakabı ile meşhur olmuştur. Kâtip, filozof ve mutezilî fıkıhçılarından biri olarak bilinen İbn Şirşîr, nahiv ve aruz ilimleri ile de ilgilenmiş bunun yanı sıra şairliği ile de öne çıkmış bir isimdir. Medihten ava kadar birçok konuda şiirleri bulunmaktadır. İbnü'l-Mu'tez ile aynı yılda (H. 296) vefat etmiştir. Geniş bilgi için bk. Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-'Alellâh el-Abbâsî, *Tabakâtü's-şü'arâi'l-muhdesîn*, thk. Ömer Fârûk et-Tabbâc (Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1998), 482; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*, thk. İhsân Abbâs (Beyrut: Dâru Sâdr, 1972), 3/91; Sezgin, *Târîhu't-Türâsi'l-'Arabî*, 2 (4) /141.
- 16 Adı Muhammed b. Hasan el-Hâtemî olup künyesi Ebû Ali'dir. Şiirde birtakım düzenlemelere ve güzel uygulamalara imza atarak döneminin birçok şairini geride bırakmıştır. Belâgat ve nesirde de başarılı olan el-Hâtemî'nin şiir, belâgat ve tenkitle alakalı birçok çalışması bulunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, 6/2505-2507.
- 17 Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, 2/395.
- 18 Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, 250. Av şiirlerinin tarihsel süreci ile ilgili geniş bilgi için bk. Hasan Falih Bkor-Fuâd Feyyâz Şeteyât, "Cemâliyyâtü'l-Binyeti's-Şi'riyye fî't-Tardiyâtü'l-Kelbiyye 'İnde Ebû Nüvâs", *el-'Ulûmu'l-İsnâniyye ve'l-'Ulûmiyye* 36/? 2009, 779-781.

2. Av Şiirlerinin Özellikleri

Özellikle klasik kaynaklarda İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri ile alakalı yukarıda değindiğimiz birkaç genel ifadeden başka nerede ise hiçbir değerlendirme ve yorum bulunmamaktadır. Modern kaynaklarda ise bilgi kııntısı diyebileceğimiz kısa ve az bilginin dışında detaylı bir değerlendirmeye yer verilmemiştir. Yalnız bazı modern araştırmacılar tarafından Ebû Nüvâs gibi av şiirinde öne çıkan şairlerin şiirlerine birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Üstelik Ebû Nüvâs'ın av şiirleri incelendiğinde İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri ile aralarında şekil, lafız ve anlam gibi birçok yönden benzerliğin olduğu görülecektir. Bu durum İbnü'l-Mu'tez'in av şiiri konusunda Ebû Nüvâs'tan etkilendiğini göstermektedir. İbnü'l-Mu'tez gibi av şiirinde şöhret bulmuş bir şairin şiirlerinin değerlendirilmemesi büyük bir eksiklik olarak görülmüştür. Ayrıca böyle bir değerlendirmenin şiirlerdeki birtakım incelikleri ortaya çıkartacağından gerekli olduğu düşünülmüş, bu nedenle İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri şekil ve üslup açısından incelenmiştir. Burada, İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri ile ilgili modern kaynaklarda yer alan bilgilerin yanı sıra araştırmacılar tarafından Ebû Nüvâs gibi farklı şairlerin av şiirlerine yapılan değerlendirmeler dikkate alınarak İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerinde tespit edilen birtakım özelliklere işaret edilecektir.

İbnü'l-Mu'tez'in dîvanında "tard" başlığı altında toplanan av şiirleri, şekil ve üslup açısından birtakım özellikler içermektedir. Öncelikle şunu söyleyebiliriz ki İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri, yukarıda da değindiğimiz gibi kaside ve şiirlerden oluşmaktadır. Şiirlerinin tamamı ile bazı kasideleri sadece av konularını içerirken, bazı kasideleri ise av konularının yanı sıra kaside metoduna uygun bir şekilde aşk ve ihtiyarlık gibi farklı konular içermektedir. Şair, kasidenin teşbîb¹⁹ bölümünde bu tür farklı konulara değindikten sonra av ile ilgili meselelere geçiş yapmaktadır. Ayrıca şairin, bir kasidenin girişinde atlâl²⁰ denilen terk edilmiş diyarlardan bahsettiği görülmektedir. Örneğin av yolculuğunu anlattığı en uzun kasidesinin teşbîb bölümünde birden fazla beldenin yıkıntılarında ve sevgilisinden ayrı kalmanın acısından söz etmektedir. Kasidenin ilgili yerleri şöyledir: (Serî^c)

19 Teşbîb: Kasidenin ilk bölümü olup nesîb olarak da ifade edilir. Şair burada esas maksada geçmeden önce sevgi ve sevgiliyi tasvir eder. bk. Hüseyin Elmalı, "Kaside", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/562.

20 Atlâl: Talel (طَلَل) kelimesinin çoğulu olup çadır kalıntıları, direkler ve ocaktaşı gibi yerin üzerinde terk edilmiş diyarlara ait belirgin bir şekilde görünen kalıntılardır. Bu bilgi için bk. İzzet Hasan, *el-Vuğûf 'ale't-talâl mine'l-câhiliyyeti ilâ nihâyeti'l-karni's-sâlis*, (Dimeşk: Matbatü't-Terakkî, 1388/1968), 25.

وَعَنْ رُسُومٍ أَفْقَرْتُ حِينَا
 وَطَيْرِنَابَادَ وَكَرْكِينَا
 مُعَرِّقٍ مِنْ صُدْغِهِ نُونَا
 وَقَدْ فَقَدْنَا مَنْ يُرَاعِينَا
 قَدْ رَاحَ فِي الْأَسْفَاطِ مَكُونَا
 أَفْتَحُ عَنْ نُورِ بَسَاتِينَا
 دَهْرٌ يُحَسِّبِهِ الْأَمْرَيْنَا
 مُضْطَرِبًا مُذْ كَانَ مَسْجُونَا
 فَإِنِّي أَمْسَيْتُ مَحْزُونَا²¹

شُغِلْتُ عَنْ أَطْلَالٍ وَهَيْبِنَا
 بِالْكَرْخِ وَالْقُفْصِ وَقُطْرُبُلِ
 وَشَادِنِ عَدْبِينِي حُبُّهُ
 كَأَنِّي حِينَ أَرَى وَجْهَهُ
 أَكْشِفُ عَنْ دُرِّ وَ عَنْ جَوْهَرِ
 أَوْ أَنْشُرُ الْوَشْيَ الطَّرَازِيَّ أَوْ
 نَفَّرَ قَلْبِي بَيْنَ أَضْلَاعِهِ
 كَطَائِرٍ فِي قَفْصٍ لَمْ يَزَلْ
 فَدَاوِنِي عَجَلٌ بِمَشْمُولَةٍ

Ben, Kerh, Kufs, Kutrabbül, Tizanebâz ile Kirkîn ile (ilgilenmem sebebiyle) Vehebî'nin yıkıntılarında ve bir zamanlar harap ve vuran bir şekilde bırakılan işaret ve izlerden uzak kaldım, ilgilenemedim.

Bir de bana aşk acısı çektiren ve zülüflerinden kılıç (saç) sarkan ceylan yavrusu sevgiliden de uzak kaldım.

Sanki yüzünü gördüğümde bizi gözlemleyen birini kaybetmişiz gibi sepetlerde saklanarak götürülen bir cevherin ve incinin üzerindeki perdeyi açıyorum;

Yahut örnek bir motif sergiliyorum veya da bir çiçekten birçok bahçe ortaya çıkartıyorum.

O, göğüslerinin arasından (gönlünden) benim kalbimi ürkütüp kaçırdı. Şimdi zaman ona iki acıyı²² yudum yudum içiriyor.

Tıpkı hapsedildiği günden beri kafeste hâlâ çırpınıp duran bir kuş gibi (acı çekiyor.)

Hadi beni tedavi et ve acele şarap getir. Çünkü ben kederliyim.

Kasidenin teşbîb bölümünde terk edilen diyarlara değinmek veyahut onlar hakkında bilgi vermek klasik Arap şiirinde bir gelenek haline gelmiştir. Görüldüğü gibi şair, kasidenin girişinde terk edilmiş diyarlardan bahsederek bu geleneği sürdürmüştür.

Şair, av şiirlerinde anlatımlarını doğrudan yaptığı gibi teşbih, istiare ve kinâye gibi belagat sanatlarını kullanarak da icra etmiştir. Diğer birçok şiirinde görüleceği gibi burada da başta teşbih olmak üzere diğer sanatları büyük bir ustalıkla gerçekleştirmiştir. Modern Arap edebiyatı araştırmacılarından Hafâcî, İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerinde kullandığı teşbihlerinin eşsiz bir bü-

21 Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil- 'Alellâh el-Abbâsî, *Divânü şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî (Beyrut-Lübnan: 'Âlemü'l-Kütüb, 1997), 2/435-436.

22 Sözlüklerde bu iki acının "kötülük ve musibet" veya "fakirlik ve ihtiyarlık" gibi şeyler olduğu ifade edilmiştir. Şair burada maşukunun aşk acısı çektiğini ve kendisine sevgi göstermediğinden pişmanlık duyduğunu dile getirerek kendisini teselli etmiştir. bk. Muhammed b. Mûkerrem b. Ali Ebü'l-Fazl Cemâluddîn İbn Manzûr el-Ensârî, *Lisâni'l-'Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414/1993), 5/167; Luvîs Ma'lûf el-Yesûî, *el-Müncid fi'l-lüğa* (Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 1992), 753.

yüleyiciliği olduğunu söylemekte ve hiçbir şairin de bu konuda onun mertebesine ulaşamadığını iddia etmektedir. Hafâcî, bu iddiasına İbnü'l-Mu'tez'in şiirlerinden de örnekler getirmektedir. Örnek şiirlerden biri şöyledir: (Recez)

عَوَاصِفٌ مُتَشَابِهَاتٌ لِلْأَمْدِ
لَمَّا عَدَوْنَ وَعَدَتْ خَيْلُ الطَّرْدِ²³

(Av köpekleri) av atı ile birlikte koştuklarında sonu andıran fırtına gibidirler.

Şair, bu beytinde fırtınaya benzettiği av köpeklerinin attan bile hızlı koştuğunu ifade etmiştir. Hafâcî, bu beyti değerlendirmesinde av köpeklerini fırtınaya benzetmesinden dolayı İbnü'l-Mu'tez'i, "teşbihte doruk noktasına ulaşmakla" nitelemiştir.²⁴

İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerinin teşbihlerle dolu olduğunu söyleyen Hafâcî, bu teşbihlerin tasvirdeki teşbihlerden daha kaliteli ve ihtişamlı olduğunu söyler²⁵ ve İbnü'l-Mu'tez'in av köpeğini anlatan şu şiirini de örnek olarak getirir: (Recez)²⁶

وَكَلْبَةٌ عَدَا بِهَا فِتْيَانُ
وَمَا يُبَالِي أَنْ يُقَالَ كَانُوا
كَأَنَّهَا إِذَا تَمَطَّتْ جَانُ
وَنَجَمَتْ لِلْحِظِّهَا غَزْلَانُ
يَقْدُمُهَا مَهْمَهْفٌ يَقْظَانُ
كَأَنَّهُ مُضْطَجِعٌ عَزْيَانُ
أَطْلَقَهَا مِنْ يَدِهِ الرَّمَانُ
أَبَتْ فَمَا يَضْبُطُهَا مَكَانُ
أَوْ صَعْدَةٌ وَخَطْمُهَا السِّنَانُ
فَأَخَذَتْ مَا أَخَذَ الْعِيَانُ
وَالصُّبْحُ فِي مَشْرِقِهِ حَيْرَانُ
وَالنَّجْمُ فِي مَغْرِبِهِ وَسِنَانُ²⁷

Gençler, sabahleyin erken vakitlerde av köpeği ile birlikte koşmaya başladılar. Zaman da (sanki) o köpeği elinden salıverdi.

Onlar, "Gençler onu küçümsediler." denilmesine de aldırmaz etmediler. Çünkü hiçbir yer o köpeği kontrol edemiyor.

O (köpek) gerindiği zaman sanki cinler gibi(esnek)dir, yahut (beli) meyillidir; burnu ise süngü ucu gibi(sivri)dir.

Onun bakışlarına ceylanlar belirlediğinde o da hemen görünen şeyleri yakalar.

23 Hafâcî'nin örnek olarak getirdiği bu beyit, çalışmamızda esas aldığımız Sâmerrâî'nin tahkik ettiği dîvanda aynı anlamı ifade eden farklı lafızlarla yer almaktadır. Beyit için bk. İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/397.

24 Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, 194.

25 Hafâcî'nin bu iddiaları için bk. Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, 195.

26 Bazı kaynaklarda İbnü'l-Mu'tez'in bu şiirinin beyit sıralamasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır. Çalışmamızda temel aldığımız Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî'nin nüshasında da bazı beyitler tekrar etmekle birlikte beyit sıralaması da şiirin anlamında bir karışıklığa neden olmaktadır. Bu nedenle diğer nüshalarla karşılaştırarak şiirdeki tekrarlar çıkartılmış ve anlam akıcılığını sağlamak adına bazı beyitlerin sıralaması tarafımızdan değiştirilmiştir. Diğer nüshalar için bk. Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-'Alellâh el-Abbâsî, *Dîvânu İbni'l-Mu'tez*, şrh. Mecîd Tarâd (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 2004), 2/54; Hafâcî, *el-Âdâbü'l-'Arabîyye*, 195.

27 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/438-439.

Tetikte olan ince yapılı o köpek, sabahın doğup doğmamakta tereddütlü olduğu bir vakitte o ceylanlara yetişir.

Yıldız batıp batmamakta uyuşuk uyuşuk hareket ederken o (köpek) ise sanki çıplak bir şekilde uzanıp yatmaktadır.

Şairin örnek olarak getirilen bu şiir ve beytine bakıldığında teşbihin unsurları arasındaki uyum ve ahenk dikkatlerden kaçmamaktadır. Ayrıca av şiirlerini bir nevi tasvir şiiri olarak da düşünürsek İbnü'l-Mu‘tez’in bu tür şiirlerinde tasvirde görülen detay, incelik, parlaklık ve renkliliği bir arada görebilmek de mümkündür. Bu nedenle Hafâcî’nin, İbnü'l-Mu‘tez’in teşbihleri ve onun teşbihteki konumu ile ilgili düşüncelerine katılmamak mümkün değildir. Buna göre İbnü'l-Mu‘tez’in av şiirlerinde yer alan teşbihlerin, tasvir başta olmak üzere diğer şiir türlerindeki teşbihlerinden daha özgün olduğu söylenebilir. Bu da onun ilgili konuda önde gelen şairlerden biri olduğunu göstermektedir.

İbnü'l-Mu‘tez, şiirlerinin bir kısmında tıpkı Ebû Nüvâs gibi anlaşılması kolay fakat benzeri yapılamaz bir üslup (sehl-i mümteni) kullanarak bilinen ve anlaşılması kolay kelimeler tercih etmiştir. Yine onun gibi bazı şiirlerinde diğer şiir türlerinde görülmeyen ve okuyucunun anlamasını zorlaştıran aşırı derecede garip ve kullanımı yaygın olmayan kelimelere yer vermiş, bazı şiirlerinde de başta Farsça olmak üzere farklı dillerden Arapçaya geçmiş mu‘arreb lafızlar kullanmıştır. Örneğin aşağıdaki beytinde yer alan “اغلنكس” kelimesi şairin diğer şiirlerinde görülmediği gibi dilde de yaygın olarak kullanılmamaktadır: (Recez)

وَاعْلَنْكَسَتْ فِي مَثْنِهِ طَحْيَاؤُهُ²⁸

وَأَشْفَرَتْ عَنْ بَرْقِهِ أَرْجَاؤُهُ

Onun şimşeği sayesinde etraf aydınlandı. Ve onun sırtında zifiri karanlık bir gece toplandı.

Şair, doğan kuşunun tasvirini içeren şu beytinde ise mu‘arreb bir lafız kullanmıştır: (Recez)

أَبْرِشْ بَطْنَانَ الْجَنَاحِ الدَّيْرَجِ²⁹

وَمِخْلَبٍ كَالْحَاجِبِ الْمَرْجَجِ

(O doğan kuşunun) ince-uzun kaş gibi bir pençesi bir de kanadının ortasında iri beneği vardır.

Beyitte yer alan ve “iri benek” anlamına gelen “الدَّيْرَجِ” kelimesi Farsça asıllı olup Arapçaya sonradan geçmiştir.³⁰ Şairin şiirlerinde yer alan mu‘arreb

28 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/376.

29 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/392.

30 Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kûb el-Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-Muhîd*, thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fî Müesseseti'r-Risâle (Beirut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 1426/2005), 1107.

lafızlara “الْفَيْزُ وَرَجٌ”³¹, “الْعَبِيرُ”³², “الْجَوْهَرُ”³³, “نَيْزَاكٌ”³⁴ gibi lafızlar da örnek olarak verilebilir.

İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerinde dikkat çeken bir önemli nokta da şiir veznidir. Şair, bu tür şiirlerinin yaklaşık %80'ini canlılık ve hareket içeren, ayrıca av şiirlerine en uygun armoni ve ahenge sahip olduğu düşünülen recez vezninde yazmıştır. Bilindiği gibi Ebû Nüvâs'ın av şiirlerinde yer alan şiirlerin çoğunun vezinleri de yine aynı şekilde recezdır. Ayrıca şiirlerinde her biri farklı bir mûsikî içeren cinas türlerinin yer aldığı kelimelerin telaffuzları da şiirlerine farklı bir canlılık ve güzellik katmaktadır.³⁵ Örneğin İbnü'l-Mu'tez'in kafiye harfi se (ث) olan bir şiirinde, cinasın farklı türlerini içeren kelimeler, sonlarında yer alan elif'i-işbâ'lar ile birlikte hem şiire güzel bir ahenk katmakta hem de şiirde güzel bir armoni oluşturmaktadır. Şairin av köpeklerinin niteliklerinden bahsettiği bir şiiri şöyledir: (Recez)

جَارَ عَلَى وَحَشِ الْفَلَا وَعَاثَا	أَنْعَتْ وَتَابَ الْخُطَا نَبَاثَا
بَاتَتْ غِرَاثَا وَعَدَّتْ غِرَاثَا	يَقْدُمُ زُلًّا ضَمْرًا ثَلَاثَا
كَأَنَّهُ مُلْتَقِطٌ رِعَاثَا ³⁶	يُعْجِلُ عَنْهَا أَرْبَعًا حِثَاثَا

Ben, hızlı hareket eden patileri ile sürekli yeri deşeyen bir köpeği anlatıyorum. O, çölün vahşi hayvanlarına zorla zulmeder;

Kalçaları zayıflamış ve cılız bir şekilde gelir; aç olarak geceler ve aç olarak kalkar;

O, diğerlerinden dolayı (bir taraftan) ayaklarını hızlı koşmaya zorlar; (Ama diğer taraftan da) sanki küpeli (veya iltarlı)³⁷ bir şekilde oradan buradan gagası ile bir şeyler topluyor.

Burada geçen ve farklı seslere sahip cinaslı kelimeler hem bir bütünlük kazanmış hem de şiire ayrı bir akıcılık ve ahenk katmıştır. Bu şiirden başka İbnü'l-Mu'tez'in av şiirlerinde bu şekilde armonisi güzel, farklı türlerde müzikal sesler içeren, okuyucuya veya dinleyiciye coşku ve heyecan katan çok sayıda şiir ve kaside bulunmaktadır. Son olarak şunu da ifade edelim ki İbnü'l-Mu'tez ile Ebû Nüvâs'ın şiirleri arasındaki bu benzerliklere bakıldığında İbnü'l-Mu'tez'in, av şiirinin öncüsü ve ustası kabul edilen Ebû Nüvâs'tan lafız ve üslup açısından birçok yönden etkilendiği rahatlıkla ifade edilebilir.³⁸

31 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/391.

32 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/404.

33 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/404.

34 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/409.

35 İbnü'l-Mu'tez'in av şiirleri ile ilgili bu özellikleri ortaya koymamızda Nevzat H. Yanık'ın “*Arap Şiirinde Tasvir*” isimli kitabında Ebû Nüvâs'ın av şiirleri ile ilgili ortaya koyduğu tespitleri öncülük etmiştir. Bu tespitler için bk. Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir*, 257-258.

36 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/389.

37 *Iltar*: Köpeklerin boğazına takılan çivili demir, tasma anlamındadır. bk. *Güncel Türkçe Sözlük*, “Iltar” (Erişim 28 Eylül 2021).

38 Ebû Nüvâs'ın şairliği ve av şiirindeki konumu ile ilgili geniş bilgi için bk. Tanrıbuyurdu, *Ebû Nüvâs ve Av Şiirleri*, 81-100.

3. Av Şiirlerinin İçerik Yönünden İncelenmesi

İbnü'l-Mu‘tez’in av şiirleri incelendiğinde kendisi için avlanan hayvan ve kuş türlerinden avlanma aracı olarak kullanılan hayvanlara, araç ve gereçlerden avlanma ortamına kadar av ile ilgili akla gelebilecek birçok konunun detaylı bir şekilde anlatıldığı görülecektir. Bazı konular üzerine daha fazla yoğunlaşılırken bazılarında ise fazla değinilmemesi dikkatlerden kaçmamaktadır. Şiirlerindeki hayvanlar beslenme amacıyla avlanan ve eğitilerek avlanma aracı olarak kullanılan kara ve su hayvanlarından oluşmaktadır. Karada olup avlanma amacıyla kullanılanlar arasında av köpeği (tazı) ile doğan, atmaca ve şahin gibi yırtıcı kuşların yanı sıra pars gibi vahşi hayvanlar yer almaktadır. Suda avlanan hayvanlardan ise -çok fazla bir tür yer almamakla birlikte- kaz ve yeşil ördek gibi kuşlara yer verildiği görülmektedir. Şiirlerde bu av hayvanlarının hızı, avlanmadaki başarıları, av esnasında uyguladıkları taktikler ve vücut yapıları ile ilgili nitelikler öne çıkarılmaktadır. Ayrıca av şiirlerinde at, kapan, ağ, yay ve ok gibi avda kullanılan araçlardan bahsedilmekte ve bu av araçlarının nitelikleri dile getirilmektedir. Bununla birlikte av şiirlerinde avcılarının hatalı atışları, avlanma zamanı karşılaşılan hava koşulları, av yolculuğu ve avlanma yerleri gibi konulara da değinilmektedir. İbnü'l-Mu‘tez’in av şiirlerini genel olarak *avlanan hayvanlar*, *av araçları* ve *diğer konular* olmak üzere üç başlık altında toplayabiliriz.

3.1. Avlanan Hayvanlar

Bu başlık altında avlanma aracı olarak kullanılan hayvan ve kuşlar ile kendi yaşamı için avlanan hayvanlara yer verilecek, İbnü'l-Mu‘tez’in bu hayvanlar ile ilgili şiirlerinde yer alan anlatımlarına işaret edilecektir. Araplar, avlarında birçok hayvan ve kuşu avlanma aracı olarak kullanmış ve onları özel olarak eğitmişlerdir. Bu hayvanların başında köpek, pars, vaşak, atmaca, şahin ve akbaba gelmektedir.³⁹ Şairler, av şiirlerinde bu hayvan ve kuş türlerine çok sık yer vermişler, yalnız bunlardan bazılarını diğerlerine göre daha fazla öne çıkarmışlardır. İbnü'l-Mu‘tez de şiirlerinde bahsi geçen bu türlere yer vermiş o da bazı hayvan ve kuş türlerine daha çok değinmiştir. Bunların başında ise kara hayvanlarından av köpeği (tazı) gelmektedir. Bir şiirinde sabahın erken saatlerinde soğuk ve her yerin çisenti ile kaplı olduğu bir vakitte birlikte ava çıktığı tazının hızlı ve pratik olduğundan bahsetmektedir: (Recez)

39 Avlanma aracı olarak kullanılan bu hayvanlar hakkında geniş bilgi için bk. ‘Abbâs Mustafa es-Sâlihî, *es-Sayd ve't-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî* (Beyrut-Lübnan: el-Müessesetü'l-Câmi'yye, 1402/1981), 141-177; Müslim ‘Ubeyd er-Raşîdî, “es-Sayt ve Tart fî Şi'ri Ebû Nüvâs”, *Mecelletü'd-Dirâseti'l-'Arabiyye* 38/4 (Eylül 2018), 2202-2204.

مَا يَسْتَرِدُّهَا الشُّوْطُ مِنْ عَدُوِّ تَرْدٍ⁴⁰

غَوَاضِفٌ مُتْتَهِيَاتٌ لِلْأَمْدِ

Sona odaklanan sarkık kulaklı köpekler, turun gerektirdiği koşmayı fazlalaştırıyorlar.

Şair, bir başka şiirinde de bir tazı sürüsünden bahsetmektedir. Ona göre bu sürüde yer alan ve biri diğerlerine rehberlik eden tazıların tamamı eğitilidir. Şair, bu şiirinde rüzgâra benzettiği tazıların avı yakalamalarını, genç bir kadının çocuklarını bağına basmasına benzeterek büyük bir ustalık sergilemiştir: (Mutekârib)

سَلُوقِيَّةٌ طَالَمَا قَادَهَا
إِذَا سَأَلَتْ عَدُوَّهَا زَادَهَا
كَفَّتِ الْخَنَاجِرِ أَعْمَادَهَا
كَضَمِّ الْكَوَاعِبِ أَوْلَادَهَا⁴¹

وَقَادَ مُكَلِّبِنَا ضَمْرًا
مُعَلَّمَةٌ مِنْ بَنَاتِ الرِّيَاحِ
وَتُخْرِجُ أَفْوَاهَهَا أَلْسِنًا
وَأَمْسَكْنَ صَيْدًا وَلَمْ تُدْمِئِه

Eğitilmiş köpeğimiz,⁴² sıksa (ince belli) av köpeklerine uzun süre rehberlik etti.

O, rüzgârın kızlarından olup eğitilmiş bir köpektir. Onların koşmasını istediğinde onlardan daha hızlı koşar.

Hançerin kınını yarıp çıktığı gibi onların ağızları da dil çıkartır.

Kadınların çocuklarını⁴³ bağına bastığı gibi onlar da avlarını kanatmadan tutar.⁴⁴

Şairin son beyitte av köpeklerinin avlarını kanatmadan tutmalarını dile getirmesi, onun av konusunda dini hassasiyetleri gözettiğini göstermektedir. Çünkü şairin benimsemiş olduğu Hanefi-Sünni düşüncesinde avlanan hayvanın yenebilmesi için köpeğin avını kanatmadan getirmesi kaydı bulunmaktadır.⁴⁵

40 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/397.

41 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/395.

42 "Eğitilmiş köpek" olarak tercüme ettiğimiz مُكَلِّبٌ kelimesi sözlüklerde "av köpeği eğiticisi" anlamında olup şiirde "av için eğitilen köpek" anlamındadır. Kelimenin asıl anlamı için bk. Ebû'l-Hüseyin Ahmet b. Fâris b. Zekeriyya, *Mekâyisi'l-lüga*, thk. Abdusselâm Muhammed Harun (b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.), 5/133; diğer anlam için bk. Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-'Alellâh el-Abbâsî, *Dîvânu Abdullâh İbni'l-Mu'tez*, tfs. Muhyiddîn el-Hayyâd (Beyrut: Matba'atu'l-İkbâl, ts.), 293. dip. 3.

43 Son beyitte yer alan كَوَاعِبُ kelimesi "Göğüsleri çıkmış veya iri göğüslü kadın" demektir. Şair burada emzikli bir kadının çocuğunu emzirirken ne kadar hassas ve dikkatli davrandığına dikkat çekmektedir. Kelimenin anlamı için bk. İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 1/719; İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu Abdullâh İbni'l-Mu'tez*, tfs. Muhyiddîn el-Hayyâd, 293. dip. 6.

44 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/395.

45 Kaynaklarda İbnü'l-Mu'tez'in mezhebi tartışma konusu olmuş, edip ve şairlerin çoğunluğu kaside ve şiirlerindeki bazı *Mesâlikü'l-epsâr* söylemlerinden dolayı Hanefi mezhebinden olduğuna dair görüş beyan etmiştir. Bu tartışma için bk. İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 3/79; Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ b. Fazlillâh el-Ömerî, *Mesâlikü'l-epsâr fi memâlikü'l-em-sâr*, thk. Komisyon, (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2010), 7/289; Ebü's-Safâ Halil b. Aybeg b. Abdillâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 2000), 17/243.

İbnü'l-Mu‘tez’in şiirlerinde öne çıkan av hayvanlarından biri de karada avlanan atmaca kuşlarıdır. Şaire göre o, umudu boşa çıkarmayan, eğitilmiş, hızlı, hedefine saplanan bir ok gibi avını yakalayan ve ölüm korkusu olmayan bir av hayvanıdır: (Recez)

بِأَشَقِّ يُعْطِيكَ مَا ابْتَغَيْتَ سَهْمٌ مُصِيبٌ كُلَّمَا رَمَيْتَ لَا عَيْبَ فِيهِ غَيْرَ عَشَقِ الْمَوْتِ ⁴⁶	يَا كُفُّ مَا خُبَيْتَ إِذَا عَدَوْتَ لَا يَتَّقِيهِ هَارِبٌ بِفَوْتِ مُؤَدَّبٌ يُشْرَعُ إِنْ دَعَوْتَ
---	--

Ey avuç! Sana istediğini veren atmacayı sabah erkenden saldıgın vakit sen aldanmadın.

Kaçan bir av hayvanı ölmekle bile ondan kendini koruyamaz. (O) attığında hedefini vuran bir oktur;

Çağırdığın vakit süratli gelen eğitilmiş bir av hayvanıdır. Onun ölüm aşkından başka bir kusuru da yoktur.

Şair, bir şiirinde de avına giden bir atmaca kuşunun coşku ve heyecanını savaş için yola çıkan ve aynı duyguları taşıyan bir ordu komutanına benzetmiştir: (Meczû' u'r-Recez)

وَالصُّبْحُ لَمْ يَنْبَلِجْ سَارَ لِقَبْضِ الْمُهْجِ وَدَرَعُهُ مِنْ سَبَجِ ⁴⁷	كَأَنَّهُ لَمَّا عَدَا قَائِدُ جَيْشِ جَحْفَلِ فَجَسْمُهُ مِنْ فِضَّةٍ
---	--

O (atmaca), henüz sabah olmadan (avlanmak için) ayrıldığında;

Sanki can almak için harekete geçen kalabalık bir ordunun komutanıdır.

Onun bedeni gümüştendir, zırhı da siyah kehribardandır.

Şair, ikinci beytinde atmaca kuşunun üzerindeki gri renkteki tüyleri askerinin üzerindeki aynı renkteki koruyucu elbiseye kıyas ederek gümüşe, siyah tüyleri de yine askerinin kullandığı zırha kıyasla siyah bir kehribar taşına benzetmiştir. Daha doğrusu şair, burada kuşun üzerindeki gri tüyleri düşmana karşı koruyucu bir elbise, siyah tüyleri de zırh olarak görmüştür. Bu anlatımı biraz mübalağalı bir ifade olsa da kuşun tüylerini renklerine göre benzetmesi benzetilen unsurlardaki güç ve sağlamlığa sahip olduğunu ortaya koymanın yanı sıra bu benzetmeye de ayrı bir renk ve güzellik katmıştır.

Aşağıdaki şiirde de doğan kuşunun avına ulaşmak için hızlı bir şekilde kanat çırpıtığı ve havadaki süzülüşü tasvir edilmiştir: (Recez)

46 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/388.

47 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/392.

هَزَّ جَنَاحَيْهِ إِلَيْهَا هَزًّا
يَحْزُ أَعْنَاقَ الرِّيحِ حَزًّا
يَطْلُبُ فِي رُؤُوسِهِنَّ كُنْزًا⁴⁸

لَمَّا رَأَوْهَا وَعَلَوْنَا تَشْرًا
كَمَا هَزَزْتَ النَّيْرَكَ الْمُرْتَرًا
وَسَامَهَا قَبْضًا وَنَقْرًا وَخَرًّا

Biz, yüksek bir tepede iken doğan kuşu, kaz süriüsünü gördü ve onlara doğru kanatlarını çırptı.

Tıpkı senin, yerde dikili olan ve rüzgarların boynunu paramparça eden kısa bir mızrağı salladığın gibi.

Başlarının üzerinde hazine aramak isteyen doğan kuşu da pençeleri ile kapmak ve gagalamak için onların üzerlerine süzülerek uçtu.

Şair, kara hayvanlarından pars ile ilgili anlatıma da şiirlerinde yer vermiştir. Ceylanların arkasından koşan parsların durumlarını ve sergiledikleri performansları şöyle anlatır: (Recez)

يَشْحَدُهَا الشُّوْطُ الْبَطِينُ شَحْدًا
كَأَنَّهَا تَجِدُهُنَّ جَبْدًا
كَالنَّبْلِ هَدَّتْهَا الْقِسْيُ هَدًّا

أَنْعَتْ أُمَّثَالًا قُدْزَنَ قَدًّا
نَوَازِيًا خَلْفَ الظِّبَاءِ حَدًّا
تَجِدُ غَيْطَانَ الْفَلَاةِ جَدًّا
لَمْ أَدْرِ دَا أَسْرَعُ شَدًّا أَمْ دَا⁴⁹

Ben, tüyleri eşit bir şekilde dökülmüş, uzak turlar (koşular)ın kendilerini iyice bilediği birbirlerine benzeyen parsların niteliklerini anlatıyorum:

Parslar, ceylanların ardından onları kendilerine çekiyormuşçasına sıçrayarak uzun mesafeler kat ederler.

Çöl tarlalarında yayların ivedilikle attığı ok gibi çok hızlı mesafe alırlar.

Bilemiyorum hızlı hamle yapan bu mu? Yoksa şu mu?

Mecîd Tarâd'a göre bu şiirde nitelikleri anlatılan av köpekleridir.⁵⁰ Şiirde anlatılan ister av köpeği isterse pars olsun onların avına ulaşmada çok pratik ve mücadeleci olmaları bir ustalıkla anlatılmıştır. Ayrıca şiirde bu hayvanların avlanma esnasındaki durumlarının ayrıntılı bir şekilde anlatılması şairin kendisinin de av konusunda tecrübeli ve uğraşı olduğunu göstermektedir.

İbnü'l-Mu'tez'in şiirlerinde kara hayvanlarının yanında suda yaşayan ve kendisi için avlanan av hayvanları da bulunmaktadır. Bunların başında da yeşil ördek ile kaz yer almaktadır. Şair, recez vezninde yazılan bir şiirinde yeşil ördeklerin balık avlamalarını ve av esnasında sergiledikleri taktikleri en detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Ayrıca şairin bu anlatımı, bugün okuyucularına bir denizde veya boğazda avlanan martı veya ördeklerin sunduğu ve insanların hayretler içerisinde izledikleri görsel şölen eşliğinde yapılan

48 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/409.

49 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/398-399.

50 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu İbni'l-Mu'tez*, şrh. Mecîd Tarâd, 2/26.

bir tekne turunu anımsatmaktadır. Söz konusu şiire geçmeden şunu da ifade edelim ki şair, bu şiirinde de görüleceği üzere tasvirde aranan kapsam ve detayı tam anlamıyla şiirine yansıtmıştır. Söz konusu şiiri şöyledir: (Recez)

جَاوَرَ حِينًا مَاءَ بَحْرِ ذِي حُبِّكَ
يَلْمَعُ فِي مِتْقَارِهِ حَيْثُ سَلَّكَ
مِنْ ذِي اخْتِطَافٍ كَفُّهُ مَلَأَى حَسَكَ
حَتَّى إِذَا أَبْصَرَهُ لَمْ يَمْتَسِكْ
ثُمَّ عَلَا ثُمَّ تَكَفَّى وَأَنْسَفَكَ

وَيْحَ ابْنِ غُدْرَانَ الْمَسِيلِ وَالْبِرْكَ
لَمْ يَفْتَقِدْ جَانِبَهُ مِنَ السَّمَكِ
كَحَنْجَرٍ فِي كَيْفِ عَيَّارِ فَتَكَ
غَدَا إِلَى الدِّمَاءِ عَطْشَانَ الْحَنَكِ
يَتْرُكُهُ عَمْدًا وَلِلْأَخْذِ تَرَكَ
كَحَجَرِ الطُّودِ إِذَا صَكَ هَتَكَ⁵¹

Vah vah! Dere yatağında yeşil ördekle birlikte bulunan balıklara.

O (dere yatağı), bir zamanlar aralarında yol bulunan deniz suyuna bitişik idi.

(Aynı zamanda) kenarından da balık eksik olmuyordu. O (yeşil ördek) nereye giderse o (balık) da onun gagasında parıldıyor(du).

Yeşil ördeğin ayak perdeleri de hızlı kapıp almaktan aniden saldıran aslanın avucundaki hançer gibi kılıçla dolmuştu.

O, damağı kurumuş bir şekilde kanlara doğru gitti. Fakat o, gördüğünde balığı hemen tutmaz.

Yakalamak için kasten o balığı serbest bırakır; sonra havaya yükselir, sonra da (suya doğru) süzülüp büyük bir kaya parçasının yerinden kopup parçalandığı gibi (avını) parçalar.

3.2. Av Araçları

Araplar avlanma aracı olarak sadece hayvan ve kuşlarla yetinmemiş, bunların yanında bir takım araç ve gereçler de kullanmışlardır. Bunların başında mızrak, değnek, yay ve oku ile yaşadığı döneme ait bazı avlanma araçları gelmektedir.⁵² İbnü'l-Mu‘tez, bu av araçlarından daha çok yay ve okunu şiirlerine konu edinmiştir. Bir şiirinde av hayvanına göstermemek için bükülüp saklanan yayın durumunu, kurumak için asılan ve yere düşüp içi dışına çıkan veyahut altı üstüne gelen bir elbisenin düzensiz haline benzetmiştir. Söz konusu şiiri ise şöyledir: (Recez)

وَحَكَمَ اللَّهُ لَهُ بِقَتْلِهِ
أَفْلَحَ رَامٍ رَزُقُهُ فِي نَبْلِهِ⁵³

كَأَنَّهُ لَمَّا انْحَنَى لِحَثْلِهِ
رَدَاءَ غَسَّالٍ هَوَى مِنْ حَبْلِهِ

Yay, -Allah ölümüne hükmetmesine rağmen- (avlanacak hayvanı) kandırmak için eğilip bükülünce sanki çamaşırcının yıkayıp astığı ve ipinden düşen elbise gibidir. Rızkı okta olan bir atıcı istediğini alır.

51 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/431.

52 Avlanma aracı olarak kullanılan bu araç ve gereçler hakkında geniş bilgi için bk. Sâlihî, *es-Sayd ve't-Tard fi'ş-Şî‘ri'l-‘Arabî*, 178-188; Raşîdî, “es-Sayt ve Tart fi Şî‘ri Ebû Nüvâs”, 2201-2202.

53 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî‘ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/433.

Şair, bu benzetmesinden sonra şiirini tamamladığı “Rızıkı okta olan bir atıcı istediğini alır.” sözüyle rızık olarak görülen bir işin ciddiye alınıp emek verilmesinin başarıyı da beraberinde getireceğine vurgu yapmıştır.

Şairin şiirlerinde değindiği avlanma araçlarından biri de *bunduk yayı*'dır. Bunduk, Abbâsi döneminde öne çıkan bir avlanma türü olup kilden veya taştan yapılmış, kuş veya benzerlerini yakalamak için yayla atılan küçük toplardır. Ayrıca dönemin erkek çocukları tarafından da tercih edilen bir oyun çeşididir.⁵⁴ Şair, bu avlanma çeşidine birden fazla şiirinde yer vermiştir. Bu şiirlerinden birinde kuşların sürekli gittiği bir suda söz konusu bu avlanma aracı ile avlandıklarını dile getirmiştir. Şairin anlatımı şöyledir: (Mutekârib)

وَمَاءٌ بِهِ الطَّيْرُ مَرْبُوطَةٌ عَدُونًا عَلَيْهِ وَشَمْسُ النَّهَارِ فَظَلْنَا وَظَلَّتْ عُيُونُ الْقَيْدِ	كَأَنَّ الْحُلَيْيَّ بِأَطْرَاقِهَا لَمْ تَكْسُهَا ثُوبَ إِشْرَاقِهَا يَا تَزْمِي الطُّيُورَ بِأَحْدَاقِهَا ⁵⁵
--	---

Tıpkı boyunlarındaki süsler gibi kuşların bağlı olduğu bir su vardır.

Güneş, gündüze aydınlanma elbisesini giydirmemiş (henüz gün aydınlanmamış) iken biz kuşluk vaktinde o suya gittik.

Bizler (orada) durduk. Yaylar da gözlerinin içindekilerle kuşları vurmaya devam etti.

İbnü'l-Mu'tez, sadece av aletlerini değil avlanmaya giderken ulaşım aracı olarak kullandığı at'a da şiirlerinde değinmiştir. Şair, atı konu edindiği şiirlerinde onun vücut yapısından gücüne, hızlı koşuşundan otlanmasına, yelensinden alnındaki beyazlığa, ataklığından korkusuz oluşuna kadar birçok özelliklerini anlatmıştır. Örneğin ihtiyarlığın bedeni, kalbi ve ruhu etkilemesinden yakınlıkla başlangıç yaptığı bir şiirini atın nitelikleri ile tamamlamıştır: (Meczû'u'r-Recez)

قَدْ أَعْتَدِي بِقَارِحِ يَنْفِي الْحَصَى بِحَافِرِ وَضَحِكْتُ عَزْوُهُ إِذَا عَدَّتْ أَرْبَعُهُ لَمْ يَنْقَطِعْ عُبَارُهَا	مُسَوِّمِ يَغْبُوبِ كَالْقَدْحِ الْمَكْبُوبِ فِي مَوْضِعِ التَّقْطِيبِ لِقَنْصِ الْمَطْلُوبِ قَبْلَ دَمِ مَضْبُوبِ ⁵⁶
---	--

Bazen hızlı koşan ve serbestçe otlanan bir at ile kuşluk vaktinde yola çıkıyorum.

Çakıl taşları, onun toynakları ile yere çarpılmış cam bardak gibi yok olur.

Yüzünü ekşittiği vakit onun alnındaki beyazlık gülümser.

Ondan av için koşması istenildiğinde ise;

Kan dökülmeden onun ayak tozları kesilmez.

54 Bunduk hakkında geniş bilgi için bk. Raşîdî, “es-Sayt ve Tart fî Şi‘ri Ebû Nüvâs”, 2202.

55 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânü şî‘ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/430.

56 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânü şî‘ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/377. Farklı şiir için bk. 2/414-416.

Araplar avlanma aracı olarak ağ, tuzak, kapan ve çukur kazmak gibi birtakım hileli yollara başvurmuşlardır.⁵⁷ İbnü'l-Mu‘tez de şiirlerinde avın tuzağa düşürülmesinde kullanılan bu hileli yollardan bazısına yer vermiştir. Bir kasidesinde ağ, kapan ve yapışkanlı kamış (tuzak) gibi avlanmada kullanılan birden fazla araçlara birlikte değinmiştir. Şair, av şiirlerinin genelinde olduğu gibi bu kasidesinde de çokça teşbih kullanmıştır. On bir beyitten oluşan kasidesinin ilk sekiz beyti şöyledir: (Recez)

وَرَاكِبَاتٍ غَيْرُ سَائِرَاتِ	مَا صَائِدَاتٍ لَسْنَ بَارِحَاتِ
مَنَابِرًا وَلَسْنَ خَاطِبَاتِ	وَقَدْ عَلَوْنَ غَيْرَ مُكْرَمَاتِ
يُقَرِّبُ الْمَوْتَ مِنَ الْحَيَاةِ	وَمَا طَعَامٌ ظَلَّ بِالْفَلَاةِ
مُخْتَلِفُ الْأَجْنَاسِ وَاللُّغَةِ	وَيَبِيْتُ أَسْرَ صَخْبِ الْأَصْوَاتِ
وَمَا رِمَاحٌ غَيْرُ جَارِحَاتِ	تَظَلُّ أَسْرَاهُ مُكْتَنَفَاتِ
وَلَسْنَ لِلطَّرَادِ وَالغَارَاتِ	وَلَسْنَ فِي الدِّمَاءِ وَالغَاتِ
بِرِيقِ حَتْفِ مُنْجِزِ الْعِدَاتِ	يُخْضِبْنَ لَا مِنْ عَلَقِ الْكُمَاةِ
يُنْشَبُ فِي الصُّدُورِ وَاللُّبَاتِ	مُسْتَمَكِّنِ لَيْسَ بَدَى إِفْلَاتِ

Avlanan hayvanların pek uğurlu olduğu söylenemez. Onlar ne gezicidirler ne de yürüyücü.

Saygınlıklarını kaybetmeden minberlere (yükseklere) çıkarlar ve konuşmazlar.

Çölde ise ölümü yaşama yaklaştıracak hiçbir yiyecek yoktur.

Esir (tutsak) evi, dil ve türleri farklı olan hayvanların çığıllıkları, patırtı ve güriültüleri ile doludur.

O evin tutsaklarının etrafları sarılmış durumdadır ve hiçbir mızrak da onları yaralayamaz.

Onlar, kana susamamışlar (öldürme istekleri kalmamış); ne kendilerini savunabiliyorlar ne de başkasına saldırabiliyorlar.

(Onlar,) silah kuşanan kahramanların kanıyla değil de düşmanların gerçekleştirdiği ölümin parıltısıyla boyalıdırlar.

Kaçmaları mümkün olmadığı gibi boğazlarındaki ve göğüslerindeki (ip-halka gibi) şeylerden de kendilerini kurtaramazlar.⁵⁸

Şair, bu kasidesinde hangi yöntemlerle av yapıldığını ve avlanan hayvanların durumlarını anlatmaktadır. Şaire göre çölde yaşamlarını sürdürebilecek yiyecek bir şey bulabilmede zorluk çeken bu hayvanlar, etrafları kuşatılarak büyük bir ağın içerisine alınarak adeta esaret altına alınmışlardır. Cinsleri ve dilleri farklı olan bu hayvanlar, bir taraftan canları sıkın ve moralsiz iken diğer taraftan da bağırıp çığlık atmaktadırlar. Hayvanların etraflarının sağ-

57 Avlanma aracı olarak kullanılan bu hileli yollar hakkında geniş bilgi için bk. Sâlihî, *es-Sayd ve't-Tard fi'ş-Şi'ri'l-'Arabî*, 189-194; Raşîdî, "es-Sayt ve Tart fi Şi'ri Ebû Nüvâs", 2200.

58 İbnü'l-Mu‘tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu‘tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/387-388.

lam bir şekilde çevrildiğini söyleyen şair, bazı av araçlarının avı yakalarken verdiği zarardan olacak ki hayvanların ağır yara aldığını ve bu nedenle de vücutlarından kanlar aktığını söylemektedir. Aldığı bu ağır yaralardan dolayı bitkin düşen hayvanların kendilerini savunacak veya başkasına saldıracak güç ve takatleri de kalmamıştır. Hatta ne içerisinde buldukları esaret evinden kaçıp kurtulmaya ne de üzerlerindeki ip ve halka gibi esaret emarelerini çıkarıp atmaya yeltenebilmektedirler. Zira av tuzakları kendilerine ölümcül bir darbe vurmuş ve üzerlerinde bu darbelerin eseri olan ölüm emaresinden başka bir canlılık ve parlıltı da bulunmamaktadır. Şair, söz konusu kasidesinin diğer üç beytinde ise farklı yöntemlerle avlanan bu hayvanların taşınmasını anlatır: (Recez)

عَلَى عَوَالِيهَا مَرْكَبَاتٍ
مِنْ قَصَبِ الرِّيشِ مُجَرَّدَاتٍ
أَذْنَابٌ جِرْدَانٍ مُنْكَسَاتٍ⁵⁹

قُفْلُ إِسَارٍ غَلَقَ الشَّبَابَةَ
أَسِنَّةٌ غَيْرُ مَوْقَعَاتٍ
يُحْسِبْنَ فِي الْقَتْبِيِّ شَائِلَاتٍ

Uçları birleştirilen esaret ipleri mızraklara bağlanmıştır.

İşaretsiz olan mızrak uçlarına (tuzak için kullanılan) tüylü kamışlar konmamıştır.

Yüksekte ters yüz olarak taşınan o hayvanlar ise farekuyrukları gibi görünürler.

Şairin bu anlatımına göre hayvanların bağlandığı ipler birleştirilerek ayakları yukarı gelecek şekilde mızrağa takılıp götürülmektedir. Şair, bu asılı hayvanların ayaklarının ince ve uzun olmalarını ise farekuyruğuna benzeterek ifade etmiştir. Yalnız şairin, burada mızrağa konmadı dediği “tüylü kamışlar” ifadesinden bir av aletine daha işaret ettiği anlaşılmaktadır. “Yapışkanlı kamış” diye açıklayabileceğimiz bu alet, kasideden de anlaşıldığı üzere İbnü'l-Mu'tez'in yaşadığı dönemlerde kullanılan ve kamış üzerine ökse otundan elde edilen yapışkan madde sürülerek yapılan bir avlanma aracıdır.⁶⁰

3.3. Diğer Konular

Av şiirlerinde, avcılarının atışlarının ava isabet etmemesi, hava koşulları, av yolculuğu ve avlanma sahası gibi av ile ilgili farklı anlatımlara da değinildiği görülmektedir. Bu tür anlatımlar bazı şiirlerde toplu olarak ele alınırken bazılarında ise beyitler arasına serpiştirilmiştir. Şair, aşağıda yer alan iki beyitlik şiirini sadece bir avcının hedefi vuramamasına hasretmiş ve olayı şöyle anlatmıştır: (Serî^c)

59 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/388.

60 Ökse otundan yapışkan madde elde edilmesi ile ilgili bk. Vikipedi (VP), “Ökse Otu” (Erişim 24 Eylül 2021).

رَمَيْتِ بِالْأَرْضِ إِلَى السَّمَاءِ
فَحَسْبُنَا مِنْ كَثْرَةِ الْعَنَاءِ⁶¹

يَا نَاصِرَ الْيَأْسِ عَلَى الرَّجَاءِ
وَلَمْ تُصِبْ شَيْئاً سِوَى الْهَوَاءِ

Ey umuda karşı umutsuzluğa yardımcı olan (kişi)! Yerden gökyüzünü hedefleyerek fırlatıyorsun.

(Ama) havadan başka bir şeye isabet ettiremiyorsun. (Bu yüzden) bu çok meşakkat ve yorgunluk bize yeter.

Av şiirlerinde sabahın erken saatlerinde ava çıktığına çokça değinen şair, genelde bu vakitlerde havanın aydınlık veya karanlık olması, güneşin doğup doğmaması, soğuk veya rüzgârlı olması gibi hava ile ilgili birtakım durumları direkt olarak ifade etmekte ve çok sayıda şiirinde bu konulara değinmektedir. Bazen ise havanın durumunu direkt olarak değil de teşbih aracılığı ile anlatmaktadır. On beyitlik bir şiirden alıntıladığımız aşağıdaki beyitlerde sabahın erken saatlerinde ava çıktığını ifade etmekte ve havanın o saatlerdeki durumunu teşbih sanatını kullanarak şöyle tasvir etmektedir: (Recez)

كَالْحَبَشِيِّ فَرَّ مِنْ أَصْحَابِهِ
كَأَنَّهُ يَضْحَكُ مِنْ ذَهَابِهِ⁶²

قَدْ أَعْتَدِي وَاللَّيْلُ فِي مَائِهِ
وَالصُّبْحُ قَدْ كَشَفَ عَنْ أُنْيَابِهِ

Gece, arkadaşlarından kaçan bir Habeşli gibi dönüş içinde iken (geriye doğru giderken) ben de sabahın erken vakitlerinde yola çıkıyorum.

Sabah ise sanki gecenin gidişine güliüyormuş gibi azı dişlerini ortaya çıkartmıştır.

Şair, burada kişileştirme yaparak gecenin gidişini arkadaşlarından kaçan bir Habeşliye, sabahın gelişini de azı dişlerine benzetmiştir. Gecenin karanlığının Habeşli siyah bir kimseye, sabahın aydınlığının da beyaz azı dişlerine benzetilmesi müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün bih (benzetilen) arasındaki vechi şebeh'in (benzeşme yönünün) tam anlamıyla uyum sağladığını göstermektedir ki bu da şairin teşbihteki ustalığını bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Şair, bir gece ulaşmış olduğu avlanma yeri ile hava koşullarını ise şöyle tasvir etmiştir: (Recez)

قَدْ شَرِقَتْ بِمَائِهِ أَحْسَاؤُهُ
وَاتَّبَعَتْ أَبْدَاؤُهُ أَنَاؤُهُ
وَاعْلَنْكَسَتْ فِي مَثْنِهِ طَحْبَاؤُهُ
تَكْمُنُ فِي أَرْوَاحِهِ أُنْدَاؤُهُ

وَهَاطِلٍ مُرْتَجِزٍ جَدَاؤُهُ
رَوَتْ بِهِ صَدَى الثَّرَى أَنْوَاؤُهُ
وَأَسْفَرَتْ عَنْ بَرْقِهِ أَرْجَاؤُهُ
أَبْتَتْ نُورًا مُخْصَبًا فَنَاؤُهُ
أَتَيْتُهُ وَتَوْبُهُ ظَلْمَاؤُهُ⁶³

61 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/374-375.

62 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/377-378.

63 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/376.

Saçanak ve güriültülü bir şekilde yağan sulu sepken yağmurun sularıyla etraf dolup taşı.

Fırtınalar da o yağmura eşlik ederek toprağın susuzluğunu giderdi. Yağmur ise güriültülü ve saçanak bir şekilde uzun süre yağmaya devam etti.

O yağmurun şimşeği sayesinde etraf da aydınlandı. Sirtında ise zifiri karanlık bir gece toplandı.

Avlu verimli çiçekler bitirdi. Onun cömertliği ruhunda (içinde) saklıdır.

Ben ise ona elbisesi karanlık iken (gece) geldim.

Şairin avlanma sahası ile ilgili bir anlatımı ise şöyledir: (Recez)

كَأَنَّهَا دَرَاهِمٌ فِي مَثَرٍ
وَالشَّمْسُ فِي إِصْحَاءِ جَوِّ أَخْضَرٍ
نُسْقَى عُقَارًا كَالسَّرَاجِ الْأَزْهَرِ
تُدِيرُهَا كَفَّ غَزَالٍ أَحْوَرِ⁶⁴

وَالرُّؤُوسُ مَعْسُولٌ بِلَيْلٍ مُمَطَّرٍ
أَوْ كَعُشُورِ الْمُضْحَفِ الْمُنَشَّرِ
كَدَمْعَةٍ حَائِزَةٍ فِي مَحَجِرٍ
مُدَامَةً تَعْقِرُ إِنْ لَمْ تُعْقَرِ

Çayırıklar (otlu ve sulu ovalar) yağmurlu bir gecede yıkanmış. Sanki bir yerde sergilenen dirhemler gibi;

Veyahut bir kitabın saçılmış sayfaları gibi. Halbuki güneş berrak, yeşil bir atmosfer içindedir.

Veyahut göz yuvasının içinde ne yapacağını bilmeyen bir göz yaşı gibi. Bize de parlak kandil gibi bir şarap sunuluyor.

Tam karışmamış olsa da kara gözlü bir ceylanın eli ile döndürüp durduğu karışık bir şarap ikram ediliyor.

İbnü'l-Mu'tez'in şiirlerinde av yolculuğu, avlanma sahaları ve av ile ilgili farklı anlatımlara rastlamak da mümkündür.

Sonuç

İbnü'l-Mu'tez, Abbâsî Dönemi'nin önde gelen şair ve ediplerinden biri olup daha çok şiirde temayüz etmiştir. Küçük yaşlarda başladığı şairlik serüveni ailesi ve kendisinin bireysel gayretleriyle gelişerek devam etmiştir. Hayatı boyunca şiire ve edebiyata büyük ilgi duymuş, şair ve edipler başta olmak üzere dönemin yönetici ve ilim adamlarıyla yakın ilişkiler kurmak suretiyle onlardan ilmî ve edebî olarak yararlanmıştı. Bununla birlikte dönemin önde gelen şair ve ediplerinin yer aldığı şiir ve edebiyat meclislerine katılmış hatta kendisi de bu tür meclislerin oluşmasına öncülük etmiştir.

Abbâsî Dönemi şiirlerinin önemli bir kısmını oluşturan av şiirleri ilk olarak bu dönemde diğer konulardan bağımsız bir şekilde ele alınmış ve şiirlerde müstakil bir konu olarak işlenmiştir. Av şiirlerinin bağımsızlaşmasında ve gelişmesinde başta Ebû Nüvâs olmak üzere dönemin önde gelen birçok şairi

64 İbnü'l-Mu'tez, *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*, thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî, 2/403-404.

etkili olmuştur. İbnü'l-Mu'tez, bu şairlerden biri olup Ebû Nüvâs'tan sonra bu tür şiirlere en çok katkı sağlayan şair olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla birlikte diğer bazı şiir türlerinde olduğu gibi av şiirlerinde de yetenekli ve yenilikçi bir şair olarak kabul edilmiştir. Av şiirlerinin öncülerinden İmruülkays ile muhdes şairlerden Ebû Nüvâs'ı örnek almış, dolayısıyla şiirlerinde hem önceki dönem hem de yeni dönemin metotlarını mezcetmiştir. Fakat metot ve üslup yönünden Ebû Nüvâs'tan daha çok etkilenmiştir.

İbnü'l-Mu'tez, şiir ve kasidelerden oluşan av şiirlerinin büyük çoğunluğunu av şiirlerine en uygun armoni ve ahenge sahip olan recez vezninde nazmetmiştir. Bazı şiirlerinde av konusunun yanı sıra farklı konulara yer vermiş, bazılarında ise klasik Arap şiirinin temel özelliklerinden biri olan şiire yıkıntılarla başlama geleneğini devam ettirmiştir. Ayrıca şiirlerinde teşbih başta olmak üzere çok sayıda belagat sanatını icra etmiştir. İbnü'l-Mu'tez, şiirlerinde bilinen ve anlaşılması kolay lafızlar tercih etmiş, az da olsa garip lafızlar ile mu'arreb lafızlar kullanmıştır. Olayları ayrıntılı bir şekilde anlattığı gibi anlatımlarında da doğrudan, gerçekçi ve sade bir dil kullanmıştır. Bununla birlikte şiirlerinde çok sayıda av hayvanı ve av malzemelerinin yanı sıra avlanma süreci ile ilgili konuları işlemiş, bunları da en ince ayrıntısına kadar sade ve anlaşılır bir şekilde tasvir etmiştir. Şiirlerinde avlanma aracı olarak kullanılan hayvanlardan av köpeği, atmaca ve doğan kuşu gibi hayvanlara daha çok yer verirken avlanma araçlarından ise yay ve okunu daha çok öne çıkarmıştır. Kapan, tuzak ve ağ gibi hileli yollarla yapılan avlanma araçlarına da şiirlerinde yer vermiştir. Av yolculuğu, hava koşulları, avlanma sahaları, avcılarının performansı ile ilgili durumları nitelikli, ilgi uyandıran tasvir ve teşbihlerle ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Âmidî, Ebü'l-Kâsım el-Hasen b. Bişr. *el-Mu'telif ve'l-muhtelif fi esmâ'i's-su'arâ' ve künâhum ve elkâbuhum ve ensâbuhum ve ba'du şî'rihim*. thk. Fritz Krenkow. Beyrut: Daru'l-Cîl, 1991.
- Bâbencî, Leyla Sâmîr Muhammed Nûr. *el-Vasf fi şî'ri 'Abdillâh bin el-Mu'tez el-'Abbâsî*. Suudi Arabistan: Ümmü'l-Kurâ Üniversitesi, Lisansüstü Çalışmalar Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, 1989.
- Dayf, Şevkî. *el-Fenn ve mezâhibühû fi'şî'ri'l-'Arabî*. Kâhire: Dâru'l-Ma'ârif, 11. Baskı, ts. Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, Ali b. el-Hüseyn. *Kitâbü'l-Eğânî*. thk. İhsân Abbâs vd. 25 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Baskı. 2008.
- Elmalî, Hüseyin. "Kaside", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/562-564. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kâmûsü'l-Muhîd*. thk. Mektebü Tahkîki't-Türâs fi Müesseseti'r-Risâle. Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 8. Baskı, 1426/2005.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 28 Eylül 2021. <http://sozluk.gov.tr>
- Hafâcî, Muhammed Abdulmun'îm. *el-Âdâbü'l-'Arabîyye fi'l-'asri'l-'Abbâsiyyi'l-evvel*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 2. Baskı, 1992.
- Hafâcî, Muhammed Abdulmun'îm. *İbnü'l-Mu'tez ve türâsühû fi'l-edeb ve'n-nakd ve'l-beyân*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1991.
- Hasan Falih Bkor-Fuâd Feyyâz Şeteyât, "Cemâliyyâtü'l-Binyeti's-Şî'riyye fî't-Tarâdiyyâtü'l-Kelbiyye 'İnde Ebû Nüvâs", *el-'Ulûmu'l-İsnâniyye ve'l-'Ulûmiyye* 36/? 2009, 779-795. <https://journals.ju.edu.jo/DirasatHum/article/viewFile/583/581>
- Hasan, İzzet. *el-Vugûf 'ale't-talâl mine'l-câhiliyyeti ilâ nihâyeti'l-karnî's-sâlis*. Dimeşk: Matbatü't-Terakkî, 1388/1968.
- Hazem Kajouj, *İbnü'l-Mu'tez'in Hayatı ve Arap Edebiyatındaki Yeri* (Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021);
- Husrî, Ebû İshâk İbrâhim b. Ali b. Temîm el-Ensârî. *Zehru'l-âdâb ve semerü'l-elbâb*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, ts.
- Hüseyn, Tâhâ. *Min hadîsi's-şî'r ve'n-nesr*. Kâhire: Hindâvî, 2012.
- Hüseyn, Tâhâ. *Min hadîsi's-şî'r ve'n-nesr*. Kâhire: Müessesetu Hindâvî, 2012.
- İbn Fâris, Ebü'l-Hüseyn Ahmet b. Zekerîyya. *Mekâyisi'l-lüga*. thk. Abdusselâm Muhammed Harun. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbn Fazlullah el-Ömerî, Şihâbüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Yahyâ. *Mesâlikü'l-ebâr fi memâlikü'l-emsâr*. thk. Komisyon. 27 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2010.
- İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Ahmet b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Bekr. *Vefeyâtü'l-a'yân ve enbâü ebnâi'z-zamân*. thk. İhsân Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1972.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim. *eş-Şî'ru ve's-su'arâ'*. 2 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 1423/2002.
- İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebü'l-Fazl Cemâluddîn el-Ensârî. *Lisâni'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 3. Baskı, 1414/1993.
- İbn Reşîk el-Kayrevânî, Ebû Ali el-Hasen. *el-'Umde fi mehâsini's-şî'ri ve âdâbih ve nakdih*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. b.y.: Dâru'l-Cîl, 5. Baskı, 1981.
- İbn Tağrıberdî, Ebü'l-Mehâsin Cemâleddîn Yusuf. *Mevridü'l-letâfe fi men veliye's-saltanate ve'l-hilâfe*. thk. Nebîl Muhammed Abdulaziz Ahmed. 2 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1997.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem Muhammed b. Abdulkerîm b. Abdolvâhit eş-Şeybânî el-Cezerî İzzeddîn. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Muhammed Yûsuf ed-Dekkâk. 11 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1987.

- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Dîvânu İbni'l-Mu'tez*. şrh. Mecîd Tarâd. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-‘Arabî, 2004.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Dîvânu şî'ri İbni'l-Mu'tez*. thk. Yûnus Ahmed es-Sâmerrâî. 3 Cilt. Beyrut-Lübnan: ‘Âlemü'l-Kütüb, 1997.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Tabakâtü's-şu'arâi'l-muhdesîn*. thk. Ömer Fârûk Tabbâ'. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1998.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Dîvânu Abdullâh İbni'l-Mu'tez*. tfs. Muhyiddîn el-Hayyâd. Beyrut: Matba'atu'l-İkbâl, ts.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Tabakâtü's-şu'arâi'l-muhdesîn*. thk. Ömer Fârûk Tabbâ'. Beyrut-Lübnan: Dâru'l-Erkam b. Ebî'l-Erkam, 1998.
- İbnü'l-Mu'tez, Ebü'l-Abbâs Abdullâh b. Muhammed el-Mu'tez-Billâh b. Ca'fer el-Mütevekkil-‘Alellâh el-Abbâsî. *Dîvânü 'Abdullâh İbni'l-Mu'tez*. tfs. Muhyiddîn el-Hayyâd. Beyrut: Matba'atu'l-İkbâl, ts.
- Kütübî, Ebû Abdillâh Salâhuddîn Muhammed b. Şâkir b. Ahmet. *Fevâtü'l-vefeyât*. thk. İhsân Abbâs. 4 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdr, 1973-1974.
- Mustafa Sâdik er-Râfi'î. *Târîhu âdâbi'l-‘Arab*. 3 Cilt. Beyrut-Lübnan: Dâru İbn Hazm, 2008.
- Raşîdî, Müslim 'Ubeyd. "es-Sayt ve Tart fî Şî'ri Ebû Nüvâs". *Mecelletü'd-Dirâseti'l-‘Arabîyye* 38/4 (Eylül 2018), 2195-2216. https://dram.journals.ekb.eg/article_164979_a9dae192274671945b9c1e08f8f94b9f.pdf
- Safedî, Ebü's-Safâ Halil b. Aybeg b. Abdillâh. *el-Vâfi bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnaût - Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ't-Türâsî'l-‘Arabî, 2000.
- Sâlihî, 'Abbâs Mustafa. *es-Sayd ve't-Tard fî's-Şî'ri'l-‘Arabî*. Beyrut-Lübnan: el-Müessesetü'l-Câmi'yye, 1402/1981.
- Sâmerrâî, Yûnus Ahmed. *Şî'ru İbnü'l-Mu'tez*. Bağdât: Dâru'l-Hurriyye, 1978.
- Seyyidülehl, Abdülazîz. *Abdullâh bin el-Mu'tez edebühü ve 'ilmühü*, Beyrut: Dâru'l-‘İlmi li'l-Melâyîn, 1951.
- Sezgin, Fuat. *Târîhu't-türâsi'l-‘Arabî*. trc. Mahmut Fehmi Mecâzî. 2 Cilt. b.y.: y.y., 1411/1991.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Muzaffer Yusuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtü'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*. thk. Muhammed Berekât vd. 23 Cilt. Dimaşk: Dâru'r-Risâleti'l-‘Âlemiyye, 2013.
- Sûlî, Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ. *Eş'âru evlâdi'l-hulefâ' ve ahbâruhum*. nşr. J. Heyworth Dunne. b.y.: Matbatü's-Sâvî, 1936.
- Tanrıbuyurdu, Mücahit. *Ebû Nüvâs ve Av Şiirleri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- VP, Vikipedi. Erişim 15 Haziran 2023. <https://tr.wikipedia.org>
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî. *Mu'cemü'l-üdebâ': İrşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*. thk. İhsan Abbâs. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993.
- Yanık, Nevzat H. *Arap Şiirinde Tasvir (Cahiliye-Abbâsîler)*. Erzurum: Fenomen Yay., 2010.
- Yesûî, Luvîs Ma'lûf. *el-Müncid fî'l-lüğa*. Beyrut: Dâru'l-Meşrik, 33. Baskı, 1992.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Osman. *el-İber fî haberi men gaber*. thk. Muhammed es-Sa'îd b. Besyûnî Zaglûl. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-‘İlmiyye, 1985.
- Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris. *el-A'lâm kâmûsü terâcim li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ mine'l-‘Arab ve'l-müsta'rabîn ve'l-müsteşrikîn*. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-‘İlm li'l-Melâyîn, 15. Baskı, 2002.